

KANUN-NAMA BOSANSKOG SANDŽAKA

IZ GODINE 922/1516

Original u Arhivu Pretsjedništva vlade u Istanbulu. Defter br. 56.

Izdanje: Ömer Lûtfi Barkan: XV ve XVI-ıncı asırlarda Osmanlı imparatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları. Bircinci cilt: Kanunlar. Istanbul 1945, str.395—399.

Prevod prema gornjem izdanju.

[1] Uzvišena carska [zapovijed], koja je izdana za zeamete i timare, što su osnovani u Bosanskom sandžaku, jest slijedeća:

Neka se zeameti i timari, koji su osnovani u ovom novom carskom defteru, ne zamjenjuju i ne mijenjaju. Neka se ne pripaja jedan timar [drugom] timaru, niti neko selo [jednog timara] drugom timaru.

Neka se tezkireli-timari ne kvare i ne pretvaraju u tezkiresiz-timare. [Isto tako] neka se teskiresiz timari ne pretvaraju u tezkireli timare, nego neka ostaju onakvi kakvi su. A kad postanu upražnjeni (mahlûl) neka se opet dadu svrgnutim [zaimima i timariotima] toga vilajeta, koji su dostojni (mu'adil) tih zeameta i timara, a neka se ne daju svrgnutim [spahijama] drugih sandžaka.

Upražnjeni [zeamet ili timar] svakog sandžaka neka se opet dade svrgnutom [spahiji] dotičnog [sandžaka], a neka se ne daje svrgnutom [spahiji] nekoga drugog sandžaka.

One [spahije], koji su došli iz drugog sandžaka, i u vilajetu Bosni uživaju (tesarruf) zeamet ili timar pa odu svojim kućama, to je razlog svrgnuću.

Oni zaimi i timarioti, koji stanuju u Bosni i ne budu se nalazili i ne budu prisustvovali (učestvovali) u svakoj službi (vojni), neka onaj ko je sandžakbeg izvijesti o tome onoga ko je beglerbeg. A za tezkireli timare i za zeamete neka beglerbeg izvijesti njegovo veličanstvo islamskog padišaha — da bog ovjekovječi njegovo carstvo do sudnjega dana! — pa da se njihovi timari odnosno zeameti dadu onim [spahijama] koji su svrgnuti sa zeameta odnosno timara, a koji su dostojni spomenutih zeameta odnosno timara, i neka se nikakva zamjena i izmjena ne vrši.

Neka se zaimima i timariotima ne oduzimaju njihovi timari zbog neznatnih izlika (cu'z-i behāne), nego samo ako ne dođu na naređenu vojnu (hizmet), i ako urade neki posao koji se protivi carskoj zapovijedi, ili ako izvrše ubistvo. U tom slučaju neka sandžakbeg i kadija izvijeste o tom pismom, neka se ta pisma sačuavaju i neka se na osnovu tih pisama odgovori onima koji se potuže s motivacijom: »Svrgnut sam bez krivice (cerime)«. Tako, ako se ustanovi da su sandžakbeg i kadija izvijestili ono što ne stoji pa ako je time spomenutom subaši učinjena nepravda, neka se njemu timar odnosno zeamet potvrdi, a sandžakbeg i kadija neka se svrgnu.

Ako bi beglerbeg htio [da učini] nešto što se protivi ovome spomenutom zakonu, neka ga onaj ko je defterdar upozori i neka ne piše ono što je zabranjeno.

[2] Pošto su svi stari i novi čifluci u vilajetu Bosni predali za državnu blagajnu porez (akçe), koji je određen u novom carskom defteru, s njih su ukinuti šeriatski porezi (hukuki şeriye) i običajni nameti pa neka od njih niko ništa ne traži. A ako to ko učini, neka se ne sluša, nego neka se traži samo od nomada (haymāne).

[3] Novi Pazar je s [porezima] ihtisāb i ihzār postao krunska domena (hās) njegova veličanstva sveмоćnog cara, da mu bog ovjekovječi carstvo sve do sudnjega dana! — pa su njegovi šeriatski porezi i običajni nameti zajedno sa Žežnom i majdanima u njenoj okolini konfiskovani za carsku blagajnu.

[4] Ali neka u Novom Pazaru radi izvršenja carskih kazni (siyāset) sjedi jedno lice od strane sandžakbega i neka u sporazumu s kadijom izvršuje potrebne kazne, i neka sprečavaju da se iz islamske zemlje uzme (kupi) i ode dobar konj, oružje, ratno i borbena oruđa na stranu nevjernika. Neka prisile [nevjernike] da to prodaju, a novac od toga neka dađu nevjernicima; dobra konja i ratno oruđe neka zadrže. Samo neka se čuvaju toga da ih šalju, primivši za to mito i izdajući potajno dozvolu.

[5] Kad zaimi, timarioti i čuvari gradova (ehāli hisār) pobiru [desetinu] od prihoda svoje raje, neka tim ne odugovlače. Onaj koji bi činio takve novotarije i nepravde (zulūm), neka se svrgne bez obzira kome redu pripada.

[6] Neka se za dostavljanje dovoljnog kontigenta opskrbe (zahīra) u pogranične gradove uzmu konji i neka se od naroda i od gradske posade (hisār eren) na uobičajeni način sakupi svota novaca, koja je po običaju dovoljna za njihovu namninu (ucret), i neka se dade njihovim vlasnicima. Neka se ni od koga ne uzima više novaca.

[7] Ako se izvoli narediti, da se popravi i opravi koja od pograničnih tvrđava, neka se po pokrajini (memleket) popišu s kuće na kuću zidarski radnici (serāhōr) i neka se dotjeraju da prave tvrđavu; neka se kupe oni koji su imenovani kao meremetçi je da popravljaju sve gradove u vilajetu Bosni [njih] oko sedamdeset, osamdeset [od izvanrednih poreza] oslobođenih kršćana, koji su majstori, i neka se gradovi grade pod nadzorom (marifet) neimara koji u toj zemlji uživa timar za neimarsku službu. Kad [grad] bude gotov, neka se novac dade iz državne kase (begluk), a neka se ni od koga ne utjeruje.

[8] Pošto sandžakbegovi ljudi i njegove subaše kao i amaldari (āmīli), koji drže njegove prihode pod zakupom (mukātā'a), po zakonu uzmu [sandžakbegove] globe (cūrum), neka [poslije toga] njegove vojvode više ništa ne uzimaju na ime poreza za kaznu (hakkı siyāset). Ovakve su novotarije dokinute; neka to spriječe oni koji su kadije u pokrajini. One koje ne mogu spriječiti, neka ovamo prijave da se kazne kako treba. Ako to kadije ne prijave, zaslužili su da budu svrgnuti.

[9] Neka se izvrše tjelesne kazne nad onima, koji su zaslužili vješanje, osijecanje ruke, šibanje po šeriatu (had) ili šibanje ispod šeriatske norme (ta'zir), a neka im ništa drugo ne uzimaju.

A za one prekršaje (cūrum), za koje je u kanun-nami određeno šta će se uzimati, neka se ne uzima više.

Za one kradljivce (hırsız), koji su zaslužili vješanje, neće se uvažiti [izgovor odgovornih], koji bi rekli: »Provalio je tamnicu [i pobjegao]«. Neka amaldar (āmīl) ili vojvoda pronađe kradljivca kome je omogućio da pobjegne. Ako ga ne pronađu, neka oni mjesto njega budu obješeni.

[10] Amaldari (āmīlī) te pokrajine uzimali su, kad se proda maslo u vrijednosti od sedam i osam akči, dvije ili jednu i po akču trošarine (bac). Stoga, što god dođe na trg pa se to proda, trošarina se uzima [samo] od onoga, što dođe kolima i što dođe tovarom.

A ako se proda tako nešto čemu je vrijednost četrdeset akči, to će se i od toga uzeti jedna akča trošarine. Ali od onoga, što ima vrijednost pet i deset akči, neka se ne uzima trošarina i neka se ne uvode novotarije.

[11] A to što se na nekim mjestima uzimalo s kuće na kuću po četiri akče na ime poljačine (polačina), neka se ne uzima. Jer, stari je zakon da se s kuće na kuću uzimaju dvije akče; jednu uzima sandžakbeg, a jednu timariot. Neka se preko toga ništa više ne uzima.

[12] U nekim mjestima uzima se s kuće na kuću na ime desetine na livade (otluk ušri) po pet akči. [Od sada] neka se [taj porez] uzima [samo] od onih mjesta na koja je to kao prihod u defteru upisano. A na onom mjestu gdje travarina nije upisana kao prihod timara, neka ništa ne uzimaju. Neka se nikom ne čini nasilje i nepravda!

[13] [Sada] su podignute crkve u nekim mjestima u kojima one nisu postojale od staroga nevjerničkog vremena. Neka se takve novo podignute crkve dadu porušiti; a s onima od nevjernika i popova koji u njima borave, uhodare stanje i dojavljaju u nevjerničke zemlje — neka se strogo postupi i neka se oni strogo kazne.

[14] Krstovi koji su postavljeni na putevima neka se poruše i neka se ne dopušta da se ubuduće postavljaju. A ako ih podignu, neka se kazne oni koji su to uradili. A onaj kadija u čijem se kadiluku to dogodi pa on to ne zabrani i ne spriječi, zaslužio je da bude svrgnut.

[15] Uzvišenim fermanom njegovoga veličanstva sultana (pādišāh) sjerie božije, kome se treba pokoravati, a u sporazumu (marifet) s Jūnus-pašom, upisano je u bosanskom vilajetu hiljadu akindžija da čuvaju granice (dāire) islamskih zemalja.

I ako bude potrebno da se u pogranične gradove dostavlja zahira, oni sa spahijama vrše čak i [tu] dužnost. Na mjesto koje nije opasno neka ih ide i tu vrše službu pet stotina u jednoj smjeni, a pet stotina u drugoj smjeni. A neka niko ne upotrebljava spomenute akindžije za svoj posao i neka niko njihove konje ne tereti svojim tovarima. Neka ih ne opterećuju nikakvom drugom službom (hizmet) ni kulukom (kuluk) osim službe njegovu veličanstvu islamskom vladaru (pādišāh), da mu se ovjekovječi carstvo do sudnjega dana!

A u vrijeme primirja (fetret) i u časovima opasnosti neka oni, kojih je svega hiljadu ljudi, svi besprijekorno vrše službu (hizmet).

Sa njihovih baština ukinuta je šeriatska desetina, i svi običajni resmovi, i avarizi divaniyye, i svi nametnuti tereti (tekālif-i mevzū'a). Kao ekvivalenat za sve to neka oni dadu za carsku blagajnu godišnje iznos (akçe) koji je u novom carskom defteru detaljno (mufassal) određen, i to po načelu, da hiljadu akindžija [daje] stotinu hiljada akči. Od njihovih sinova neka se ništa ne uzima.

Akindžija koji ne dođe na carsku službu, neka se kazni teškom tjelesnom kaznom (siyāset), a neka mu se ne uzima novčana kazna (akçe).

[16] Neka u one varoši koje su radi osiguranja puteva za vojnike Novog Pazara i Sjenice osnovali Skender-paša, Firuz-beg i Junus-paša i u varoš Priboj dođe po dvadeset vojnika i neka oni u svakoj spomenutoj varoši sa-

grade kuću pa se tu nastane i čuvaju [te puteve]. Oni su s bivšim zapovjednicima napravili ugovor na ovaj način: Ako na tim putevima neko pogine ili mu propadne imetak, neka se svi čuvari one varoši kojoj [put] bude bliže, prisile da naknade štetu.

Neka po pedeset lica od vojnuka Broda (»Burud«) i Neretve (»Nartova«) — čuva gradove, koji se nalaze na pograničnim mjestima.

Neka pedeset vojnuka čuva grad Prusac (»Akhisar«). Kad se završi njihova smjena neka tada dođe [drugih] pedeset vojnuka, a oni čija se smjena završila neka idu, a [grad] neka čuvaju oni koji su došli na smjenu.

Neka također i grad Sinj na ovaj način čuva pedeset vojnuka. Oni koji ne dođu [na svoju smjenu] neka se kazne tjelesnom kaznom (siyaset), a neka im se ne uzimaju novčane kazne (akçe).

[17] Na sinove, braću i rođake vojnuka ovoga vilajeta bilo je od davnih vremena određeno na svaku osobu po trideset akči tzv. bedeli cizye (ekvivalenat za glavarinu ili harač). I pošto plate za državnu blagajnu po trideset spomenutih akči, neka im se ne nameće ispendža ili nešto drugo. Ali oni koji su vojnučka rezerva (zevā'id), neka ne uživaju (tesarruf) rajinsku zemlju. A ako vojnuk obrađuje i zirati rajinsku zemlju, neka mu se to zabrani, neka je dadu raji.

Ako neko od vojnučke rezerve uživa rajinsku zemlju, neka mu se uzme i desetina (uşur), a neka mu se uzme i ispendža.

Ako neko od vojnuka uživa haračku rajinsku baštinu neka mu se uzme i harač, a neka mu se uzme i ispendža, a neka mu se uzme i desetina (uşur).

Ako neko od one vojnučke rezerve koji godišnje plaća trideset akči bedeli cizye (ekvivalenat za glavarinu ili harač) uživa zemlju nekog od raje ili haračku baštinu, neka se od njega za državnu blagajnu naplati onih trideset akči bedeli cizye, koje on sam godišnje plaća, a neka mu se naplati također i harač spomenute baštine za državnu blagajnu, a njenu ispendžu i njenu desetinu (uşur) neka uzmu spahiije.

Neka sandžakbegovi ljudi i njegovi mubaširi ne jašu konje vojnuka. I neka ih [vojnuke] ne tjeraju i ne upotrebljavaju da im kose i suše sijeno, niti da im dogone drva. Neka se oni ne opterećuju nikakvom drugom službom osim službe njegovom veličanstvu islamskom vladaru — da mu carstvo potraje do sudnjeg dana! Ali neka strogo kazne tjelesnom kaznom (siyaset) onoga vojnuka, koji ne dođe na službu, a neka mu se ne uzimaju novčane kazne (akçe).

Preveo: H. Šabanović

KANUN-NAMA BOSANSKOG SANDŽAKA

IZ GODINE 948/1541.

Napomena: Ovaj tekst je ustvari samo novela ranijim zakonima ovoga sandžaka i prema tomu sadržaje samo one odredbe koje su ovdje drukčije ili nove, prema ranijim.

Original u Arhivu Pretsjedništva vlade u Istanbulu. Defter br. 211.

Izdanje Ö. L. Barkan, n. d., str. 401.

Prevod prema gornjem izdanju.

Čifluci koji se nalaze u spomenutom sandžaku plaćali su od starine otsjekom. Kasnije je pokojni inspektor (nazir) Ivaz ukinuo plaćanje otsjekom (mukāta'a), a upisao desetinu i salariju. Kada je sad po carskom nalogu ponovno popisivan spomenuti sandžak, došli su na moju sretnu Pontu posjednici čifluka (çiftlikçi) te za-tražili i zamolili, da na svoje čifluke plaćaju otsjekom (mukāta'a) s motivacijom:

»Naši su krajevi većim dijelom godine hladna i kišovita mjesta, a spahije ne dolaze na vrijeme da pokupe desetinu od prihoda naših čifluka pa stoga na neka gumna i na neke njive padne snijeg i kiša i nastane opća šteta našim proizvodima«.

Budući da je došao carski nalog (hüküm) kojim je naredeno da se godišnji dohodak svih čifluka onih koji pristaju [da plaćaju] više nego što je [određeno] u starom defteru, obračuna u novcu i tako upiše, — to je prema carskom fermandu određeno obračunavanje u novcu onima koji pristaju [da taj iznos] bude viši od onoga u starom defteru, i to je s njihovim pristankom zavedeno u novi defter, i na taj su način date u njihove ruke potvrde (temessük), s tim da iz godine u godinu plaćaju određeni dio svojih prihoda vlasnicima timara u novcu.

Oni od raje koji su nastanjeni i naseljeni na čiflucima upisani su kao raja, a zemlje, koje se nalaze u njihovim rukama, ostavljene su u njihovom uživanju (tesarruf). Njihovi dohoci upisani su vlasnicima timara.

A na raju koja se nalazi nastanjena i naseljena na mezreama onih krajeva koji su nanovo osvojeni, a koje su [mezree] izvan deftera bez resmova, — upisana je filurija.

A zemlje koje su puste od raje i koje su izvan deftera bez resmova, kad se daju interesentima u tapiju uz resm-i çiftlik, daće se na licitaciju među interesentima. I kad dođe vrijeme predavanja deftera, potvrdiće se na onome, ko bude nudio više, a uzeće se njihova [resm-i] tapu i [iznos] više puta vršene licitacije, da se dostavi carskoj blagajni. Na taj su način date u njihove ruke tezkire, a zemlje oranice (mezrea) upisane su na njihove vlasnike (sahib).

Budući da se većina spomenutih zemalja nalazi na opasnim mjestima, koja graniče s neprijateljskim teritorijem, — ona se ne mogu potpuno obrađivati i ziratiti pa je na svaki čifluk uz pristanak njegova vlasnika i prema podnosivosti zemljišta, razrezan i određen neki iznos [da plaćaju] u novcu kao ekvivalent za desetinu. A kad se mogu potpuno zasijati i obraditi, onda neka po običaju i zakonu plaćaju njihovu desetinu, salariju, i taksu na mlinove, i desetinu na livade.

Preveo: H. Šabanović